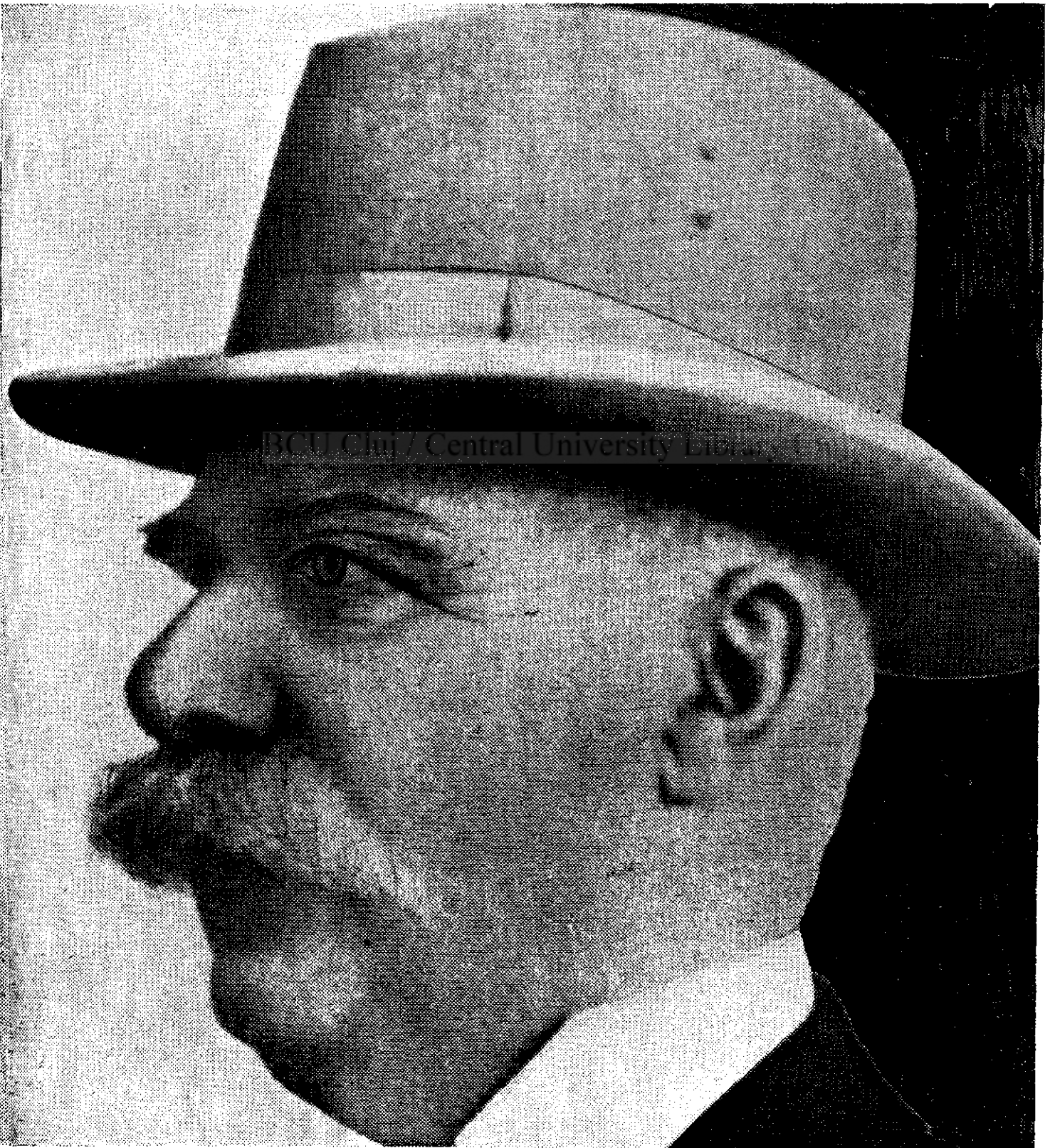

Universul Literar

Anul XLIV Nr. 37

9 Septembrie 1928

5 Lei

IOAN RAȚIU

C t i t o r i i

Dr. IOAN RAȚIU (1828 - 1902)

Zilele trecute s'a sărbătorit în cadre uimitor de modeste și în mijlocul unei apatii suprinzătoare chiar și pentru vremile acestea de cumplită criză a idealismului, la Turda și Sibiu, centenarul nașterii fostului președinte al **Partidului național român** din Transilvania și unul din adevărații întemeietori ai lui, dr. Ioan Rațiu. Au fost două serbări improvizate în pripă fără răsunset și fără reliefașul convenită a foarte simpaticei personalități a aceluia, care a stat decenii întregi — deceniile cele mai critice — în fruntea mișcărilor politice ale Românilor ardeleni. Presa s'a mulțumit, și ea, cu mici notițe comemorative, cari în cele mai multe cazuri au fost simple dări de seamă asupra celor petrecute la Turda-Sibiu.

Cu toate acestea Ioan Rațiu merita mai mult. Deși nu a avut erudiția uimitoare a lui T. Cipariu, nici cultura și cugetarea filosofică a lui Alexandru Mocsonyi sau temperamentul și oratoria vijelioasă a lui Vasile Lucaciu, dânsul a ajuns totuși să domineze și să călăuziască cu mâini sigure barca sbiciuită de aspre vijelii, **din toate părțile**, a politicei românești ardeleni. A dominat-o prin caracterul de bronz al intrasiguranței sale naționale, prin statornicia dărză în profesarea nouilor principii însușite dela profesorul său Simeon Bărnuțiu, prin curajul cu care a înfruntat toate riscurile luptei — dela lupta cu arma în revoluția din 1848—49 până la lupta cu procurorii justiției maghiare — și prin admirabila înțelegere a realităților zilnice, pe cari le avea în față.

Intrat tânăr în vâltoarea mișcărilor naționale, luptând la început în tovarășia colegilor mai în vârstă, Șaguna — de care l-a despărțit mai târziu o fundamentală deosebire de tactică — Cipariu, Barițiu, A. Tr. Laurianu și alții, marele lui rol istoric a început abia în perioada de haos și zăpăceală generală care a urmat îndată după 1867, anul definitivă răpiri a autonomiei Transilvaniei. An de cumplite decepții, și de mari desiluzii, anul când s'a descoperit în toată urâtenia lui jocul perfid al Curtii din Viena, care a aruncat legat de mâini și de picioare elementul românesc ardelen în ghiarele șovinismului exaltat al Budapestei.

O bună parte — partea cea mai pregătită, mai capabilă și mai cu experiență — a fruntașilor mireni era trecut în România, — Bărnuțiu, Papiu Ilarian, A. Treboniu Laurianu, Ion Maiorescu, — Cipariu s'a retras în vasta-i bibliotecă descifrând tainele vechilor monumente de limbă românească, cei câțiva fruntași din părțile ungurești, ca Mocsonyi Babeș și P. Cosma, duceau o luptă și

sterilă și lipsită de unitate în parlamentul maghiar.

Șaguna cu toate imensele servicii pe cari le-a făcut prin înființarea și organizarea Mitropoliei ortodoxe și larga participare la înjghebarea **Asociațiunii** (Astrei), al cărei întâi președinte a fost, a ajuns, din motive azi bine cunoscute un mare izolat stângându-se peste câțiva ani, iar mitropolitul unit al Blajului își dedicase întreaga-i activitate consolidării bisericii sale și consolidării școlilor blăjene, devenind astfel unul din

DR. I. RAȚIU
(ultima fotografie)

ctitorii culturii românești ardeleni, reținându-se însă dela orice acțiune de politică militantă.

Nepretuitul merit al lui Ioan Rațiu a fost că în împrejurările grele de atunci a știut, cu concursul câtorva devotați ai cauzei naționale, pune bazele, organiza și conduce **Partidul național român** (1881), organul politic, la început numai al Ardelenilor, iar mai târziu al tuturor Românilor transcarpațini, care a dus neîncetat lupta grea a apărării ființei noastre naționale până în marele an al desrobirii, 1918. Sufletul acestui partid, a fost până la moarte (1902) dr. Ioan Rațiu.

Sub conducerea lui Ioan Rațiu partidul a trăit vremuri grele de puternice afirmări ale construcției naționale, tot mai vii și tot mai active, de brutale persecuții din partea stăpânirii guvernelor maghiare — epoca lui Coloman Tisza și

D. Banfi — și de dureroase sfâșieri interne provocate, mare parte de amestecul inoportun al politicianismului meschin, care a încercat, în anumite momente, să folosească situația grea a elementului ardelen pentru meschine interese de partid.

Epoca **Replicii** și a **Memorandului** cu interzicerea din partea ministrului de interne Hieronymi (1894) a activității partidului național român, cu începuturile propagandei în străinătate, cu înjghebarea la 1895 a alianței tuturor minorităților din Ungaria împotriva politicei de opresiune a Budapestei, cu nenumeratele procese de presă, a căror rezultat erau ani grei de pușcărie, întreaga această înălțătoare epocă a fost dominată de idealismul eroic, de devotamentul și priceperea lui Ioan Rațiu.

Bătrânul luptător — a murit în vârstă de 74 ani — a fost puntea de legătură dintre vechea generație ardelenă — generația revoluției — și generația modernă Steagul partidului național a trecut din mâinile eroului, care a văzut memorabila adunare de pe Câmpia Libertății dela Blaj formal în mâinile prietenului său Gheorghe Pop de Băsești, în realitate însă conducerea a avut-o în curând generația nouă a d-lui Maniu și Vaida.

DR. IOAN RAȚIU
în costum național

Istoria vieții și a activității lui Ioan Rațiu e strâns legată de istoria vieții publice a Românilor ardeleni dela 1848 până la începutul veacului al 20-lea. Când se va scrie temeinic această istorie, se va cunoaște și rolul pe care l-a avut luptătorul atât de puțin apreciat azi.

Z. PACLIȘANU

NOTE BIOGRAFICE ȘI AMINTIRI

Dr. Ioan Rațiu s'a născut la 19 August 1928 în orașul Turda, dintr-o veche familie de nemeși români, care a dat neamului și pe canonicul Basiliu Rațiu de Nagylak, unchiul avocatului. Elementele fundamentale ale culturii sale și ale sufletului său românesc și le-a câștigat la școala Blajului, completându-le apoi la gimnaziul superior din Cluj, unde îl găsim între anii 1844-1847 cu o mulțime de alți tineri români în renumitul conviciet al Piaristilor. În toamna acestui din urmă an s'a întors iar la Blaj, pentru a urma cursurile seminarului teologic de acolo.

Marile frământări revoluționare dela 1848 îl găesc deci în baină preotească. Entuziasmul tinereții l-a atras cu ușurință în lupta pentru desrobire. Înălțarea adunare dela 3/15 Mai de pe Câmpia Libertății a fost decisivă în hotărârea tânărului cleric, de a schimba crucea cu sabia, sau de a le uni pe amândouă. Și astfel în Octombrie acelaș an — după tranșarea diplomatică între Austria deoparte și Turcia și Rusia de alta a chestiunii provinciilor dunărene, prin împrăștierea ostilor revoluționare ale generalului Magheru — tânărul Ioan Rațiu a pus mâna pe arma oferită de Austria, încredințată că gloatele române din Câmpul lui Traian nu se vor uni cu ale fraților de pe Câmpia Libertății și a organizat împreună cu practicantul de avocatură dela Curtea de Apel din Târgul Mureșului, cancelist Nicolae Mureșanu, și cu nobilul și însuflețitul tânăr român Alexandru Arpady, legiunea românească a județului Turda. Botezul sângelui l-a avut această legiune în scurtă vreme după organizarea ei, în Decembrie acelaș an, în două lupte victorioase împotriva honvezilor unguri pe muntele Hodiș și la Petridul de sus. Legiunea Turzii a trecut apoi la Cricău unde în primăvara lui 1849 s'a unit cu oastea lui Axente Severu. După lupta dela Mărișel, legiunea s'a unit cu oșterea lui Avram Iancu la Abrud și a luat parte la zdrobirea oastei baronului Kemény și la isgonirea lui din munți. Atacul l-a dat împreună cu legiunea prefectului Simeon Balint.

După curmarea revoluției prin înfrângerea ungarilor la Șiria, cei trei tovarăși de luptă s'au înapoiat la Turda, unde nu peste multă vreme Rațiu și-a pierdut pe vrednicii săi prieteni, scăpați de arma dușmană, dar răpuși de o vicleană otrăvire.

Isbânda armelor românești și răsplata atât de meschină din partea Vienei, contrastul acesta isbitor între sacrificiul și dreptate a luminat mintea multor cărturari români, cari vedeau o salvare numai prin forțele proprii. Atras de mirajul luptelor viitoare, clericul-erou și-a propus completarea studiilor și deci escutirea minții, în scopul susținerii luptelor de mai târziu. De aceea în 1850 pleacă la Viena pentru studiul drepturilor, pe care-l termină după patru ani. În 1857 ia doctoratul în drept la universitatea din Budapesta și la 1860 cenzura de avocat la Sibiu. Epoca unirii principatelor dunărene îl găsește pe Rațiu în plină bărbăție și bine pregătit pentru epoca ce-l așteaptă. Căci după unire începe și în Ardeal renașterea mișcării naționale, care a mers crescând până la organizarea partidului național în 1881 și până la memorandum (1892) și procesul lui (1894).

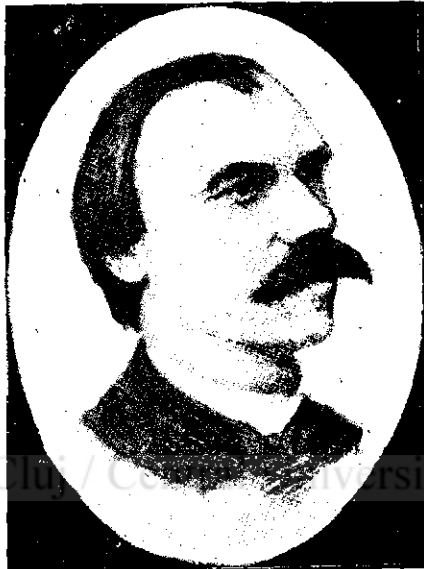
Stindardul acestei mari epoci de lupte

și avânt național a fost purtat de dr. Ioan Rațiu. În memoria marelui defunct schițăm această epocă, etapă cu etapă.

La 1861, odată cu începutul erei constituționale a imperiului austriac, Ioan Rațiu a intrat în serviciul administrativ, ca vice-prefect al județului Turda, după ce aspte județe din Ardeal aveau prefecti români. Nu s'a putut însă menține în post din cauza maghiarimei soviniște, care și-a păstrat supremația în acest județ cu tot absolutismul austriac de zece ani de zile.

Liberal și independent, s'a aruncat cu toată vigoarea sa robustă în serviciul ideii naționale, care prinsese tot mai mult îndemnul după editarea diplomei din 20 Octombrie 1860, prin care se promitea autonomie națională tuturor provinciilor și popoarelor împărăției.

În vara anului 1861, dr. Ioan Rațiu

DR. IOAN RAȚIU
ca tânăr avocat

a făcut parte din deputațiunea românilor trimisă la Viena, stăruind cu energie pe lângă ministrul de Stat, Schmerling, și pe lângă șeful cabinetului austriac, Arhiducele Beiner, pentru egală îndreptățire a națiunii române în cadrul autonomiei Transilvaniei. Energicul fruntaș s'a prezentat atunci în fața împăratului în costum național român, (un fel de copie după costumul lui Mihai Viteazul), adoptat de intelectualii români din Ardeal.

Delegația condusă de mitropolitul Blajului Alexandru Șterca Șuluțiu, și introdusă de consilierul, Vasile Ladislau Popp, dela cancelaria Transilvaniei din Viena, împotriva vointei ministrului maghiar al Transilvaniei, contele Kemény și a guvernatorului, contele Miko, a obținut dela Curte concesiuni largi în ce privește dieta Transilvaniei și legea culturală. Relativ la aceste concesiuni, Rațiu scrie la 7 August 1861 lui Iacob Mureșanu, trimițându-i și o copie a memoriului dus la Curte.

„Când cu predarea acestui elaborat, i-a spus Schmerling (lui Popp) cum că împăratul i-a poruncit lui Kemény strașnic, ca în cel mai scurt timp, să facă conchemarea dietei Transilvaniei”.

După această scenă a urmat repede demisia lui Kemény și a lui Miko.

În dieta Transilvaniei dela 1863 dr. Ioan Rațiu s'a afirmat încă din primele

ședințe ca o extraordinară forță combativă. A și fost ales între cei 12 secretari. A apărut cu îndârjire independența Transilvaniei, opunându-se chiar trimiterii de delegați în Reichsratul imperial din Viena. A cerut și permutarea Curții de Casație a Transilvaniei dela Viena în Ardeal. La începutul sesiunii din 1864, la 6 Iunie din acest an, scrie la Brașov lui Iacob Mureșanu, care-i era naș, între altele următoarele:

„Desbaterile curg cu cea mai mare moderațiune — fiecare parte își apără principiul din toate puterile. În ședința de Sâmbătă a vorbit și Fogarasi (episcopul ungar) pentru părerea noastră. Astăzi au vorbit mai mulți până la două, tot un sas și un român. Am vorbit și eu. Așa cred, că învingerea morală până acum e de partea noastră”.

Rațiu a fost cel mai mare adversar al unirii Ardealului cu Ungaria și a combătut prin toate mijloacele dualismul. Împotriva românilor moderați, cari voiau, să între în dieta din Budapesta după unire, scria în „Federațiunea” lui Alexandru Roman, care apărea chiar în capitala Ungariei:

„Dacă a mai rămas în românii ardeleni vre-o picătură de sânge strămoșesc, dacă țin ei minte batjocura și nedreptatea ce li se face pe toată ziua de către stăpânii zilei, dacă simțul de onoare și de demnitate națională nu s'a tămpit de tot în ei, atunci ei nu se pot și nu se vor apropia de urnă, care-i desbracă de drepturile omenești, le răpește autonomia și independența constituțională a țării lor și-i aruncă într'un abiz înspăimântător”.

Știm că sfatul lui nu a avut destul răsunet, de aceea și încurajarea ungarilor, de a ne desmembra.

Împotriva noilor stări de lucruri și a dualismului, Ioan Rațiu a pregătit un nou memoriu la Viena, care l-a prezentat în persoană împăratului la 31 Decembrie 1866. La Curte i s'a făcut o primire amicală și împăratul a promis, că va considera dorințele și cererile românilor. După audiența Rațiu declară tânărului Aurel Mureșanu, care se găsea la Viena: „Sperez într'un rezultat, dar acela este foarte departe”. Într'adevăr, căci acest rezultat nici n'a urmat vre-odată.

A urmat apoi conferința națională dela Miercurea în 1869, prezidată de fostul consilier al guvernului Transilvaniei, Ilie Măcellariu, în care s'a hotărât, cu unanimitate, ca românii ardeleni să nu recunoască nici decum unirea țării lor cu Ungaria și să nu trimită nici un reprezentant în dieta dela Budapesta.

De aci înainte urmează întetirea luptelor naționale și organizarea românilor dintre Tisa și Carpați în lupta de rezistență. Rațiu se pune în serviciul acestei rezistențe cu tot curajul sufletului său entuzias. În colaborare cu Gheorghe Baritiu, Partenie Cosma și Gheorghe Pop de Băsești, formulează punctele esențiale ale viitorului program de acțiune. Programul a fost prezentat adunării naționale din 1881, în care s'a reorganizat partidul și s'a proclamat solidaritatea tuturor românilor dintre Tisa și Carpați. La adunare a fost ales în comitetul central de 12 al partidului național unitar, al cărui prim-președinte a fost ales dr. Ioan Rațiu în 1882.

Moare cu douăzeci de ani mai târziu în vârstă de 74 de ani.

N. G.

P O E Z I E

IOAN GEORGESCU

TOAMNĂ DE DEPARTE

Ce lumină nelămurită
tremură și-așteaptă colo la fereastră
ca o rugăciune ?

Ce lumină
— colcarea fumului de tăciune —
rămâne străină
în fiecare sară... și străbate
până departe...

eu sârme de foc,
vremea reasă pe strada pustie ?
Ce stă 'n loc ?

Prin pale reci de ceață...
cu-o mângâiere vagă,
ai vrea atunci să-ți vie
cineva... oblonul de tăcere să fi-l tragă,
chemându-te pe nume
în bătaia unui stâlp al nopții
dela poartă.

Dar, nu, nu vine nimeni...
și n-o să mai auzi nimic... decât
cum voie vântul pe la geamuri
și-atât.

Și-acum, lumina aceeași... tremură mai greu
liniștea obosită din negurile amintirii.

Ce nostalgie dureroasă,
pe-o vreme ca asta ploioasă !...

Dar, iată, prin seninul șters al unui geam,
mi s'a părut ceva :
a trecut o umbră cenușie,
așa cum sunt zărilor pe ploaie ;
...și umbre de-astea, trec mereu
pe sub geamul meu.
Ce să fie ?
Ce să fie ?

Umbra trecu în falfăitul unei foi
de sânge,
ca un abur al morții.
Cine plânge ?

Abia, acum, prin grădinile pustiiite...
unde tresărirea și suferința sunt zăvorite,
...un cântec uitat

de greier ce fulgeră zăbava
golului de înnoptare-al vieții.
Tăcere. Pomii și-au aprins de-odată
florile de toamnă...
așa de trist !... și par niște bătrâni
ce clatină din cap tristețe,
cu zâmbetul bolnav pe fețe.

Ce pânză uriașă de păianjen.
o fi prins ucidentul depărtărilor
...și cerul amintirilor ?...

Oprește-te, o, gând fugar... te-ai răfăci...

E toamnă.

DEM. BASSARABEANU

CÂNTEC DE NOAPTE
TÂRZIE

Cu brațe grosolane de'ntuneric
Mă prinde strada 'n golul ei, — rigid ;
Incremenesc pe loc și-aștept, himeric,
Să te desprinz' aerian din vid.

Niciun ecou în noaptea austeră !
Imensitatea, ca un bloc enorm,
Tot prăvălește clipele ,severă,
Ciocane grele, — peste cei ce dorm...

Cum nimeni nu mai trece, nu mai vine,
Cum însăși tu n'ai să mai vii de-acum,
Cohor adânc — scaldândrier — în mine
Și sufletul mi'l iau amic de drum.

Hai-hui !...

Tăcerea pare-o violină
Pe care pașii mei — arcușuri vii —
Bemolizează straniu în surdina,
Lent simfonia clipeilor târzii

MATEIU C. ALEXANDRESCU

FUNERARII MARINE...

Apele cu lopeți de argint
Își fac drum, se ntrec și se mint ;
Șed ca niște capace de mister
Peste morții care n'au ajuns la cer.

Apele se adună și se ceartă,
Nu se 'nfeleg morții să 'mpartă ;
Și cad din cer luminile aprinse
Atunci apele se dau învinse :

Nu-i nici un mort între ele
Apele purced către stele
Să le ceară morții pentru morminte
Stele mint, luna le minte.

Atunci apele, spre funduri, bocltoare
Vin și cad peste mărgăritare

GEORGE C. ANGHEL

URSITĂ...

Poet a fost să fiu !...
De când umblam hoinar, pe-o trestie călare... :
De-atunci simțeam că, mai târziu,
Fugarul meu va fi fără picioare...

Poet a fost să fiu... !
Dar de știam că'n slăvi ameșitoare
Iui voiu mâna încinsul bîdiviu —
Cum mână vântul iernii, un lăstun,

Spre jările cu soare,
Eu na'ș fi risipit atunci,
Atâtea chiote prin lunci,
Căci, azi, din nou cutreer să le-adun...

UN SĂTUL DE VIATĂ

Mircea Damian

Autorul schiței de mai jos e un debutant, desigur, dar dovedește un umor de o calitate atât de prețioasă, că ne grăbim să-i subliniem valoarea încă de acum.

Un început frumos e însă o obligație, care impune începătorului în viitor cât mai multă muncă, răspundere și simț critic. Să sperăm că și pe acestea le va dovedi d. Mircea Damian.

L'am cunoscut într'un chip foarte interesant. Și ne-am despărțit, pentru vece, într'un chip și mai interesant.

Să vedeți!
Mă plimbam, pe o stradă oarecare, dintr'un oraș oarecare. Fluieram, întărâtam câinii și râdeam singur! Cineva, mă strigă din urnă:

— Halo! Doamnă, domnule!
Să-ți locului, dar nu mă uitai îndărtat. Mă nimerea ei așa!

— Doamnă, eu vreau să mă sinucid!
Era un individ de vreo treizeci—treizeci și cinci de ani, și părea în toate direcțiile.

— Treaba dumitale! Ce, ai nevoie de simțământul meu?!

— Ba nu, dar vreau să-ți cunosc părerea.

— Părerea mea e că bine faci, dacă ai hotărât.

— Îmi strânse mâna spunându-mi că ești un om cumsecade, și pornirăm amândoi la braț.

— Și când vrei să faci treaba asta?

— Chiar astăzi!

— Aș! Dece tocmai astăzi?! Vinerea e bine să pornești la drum!

— Nu sunt superstițios!

— Va să zică, ești hotărât?

— Desigur.

— Foarte bine. Motivul?!

— Trebuie neapărat un motiv?! Dacă am avut niciunul când am intrat în viață, pentru ce, adică, să am unul când mă dădă dintr'însa? Mi-a venit gust să plec. Sunt sătul.

— Îmi pare rău că nu te pot însoți. Dar mă plăcea să mergem împreună. Dar mi-a venit gust să plec. Sunt sătul.

— Eu le-am încheiat pe toate.

— Pauză.

— Și prin ce mijloc vrei să te sinucidzi?

— Prin spânzurătoare!

— Mă uitai la el, desigur.

— Cum dracu! — îi spun. N'ai găsit alt mijloc decât ștreangul?!

— Și pentru ce nu ștreangul?!

— E inestetic! Ia gândește-te nițeluș: limba scoasă, ochii bulbucați, fața vânătă și crispată... phui! E desigur! Ai putea să folosești altceva. Bunăoară, opium, — sau ceva asemănător. E la modă!

— Prea târziu. Programul e stabilit în toate amănunțele. Și, în definitiv, pentru ce trebuie să mori „estetic“?!

— Ai dreptate d-ta!

— Părește că am dreptate. Am cumpărat eu bine.

— Îmi dai voie să asist și eu când te vei spânzura? Poate-ți voi fi de folos!

— Cum să nu! Voiam chiar să te invit!

— Ești foarte dragut!

Ajunserăm în centrul orașului. Mergem la braț, și eram foarte veseli. Intrăram într'un magazin, își târgul, fără tocmeală o frânghie trairnică de cânepă, și pornirăm spre locuința lui. Purta frânghia încolăcită pe brațul drept, și fluera!

— Totuși, eu nu sunt dumirit! — îi spun. Cum să te sinucidzi așa, fără pricină?!

— Vrei să filozofăm?

— Ba nu; vreau să vorbim. Oricum, faci un lucru care nu-i de toate zilele, și...

— Mofuri! Repet: mi-a venit gust să plec, — plec. Scurt!

— Avea dreptate!

Peste câteva minute, ajunserăm la locuință: o cameră spațioasă la etaj, mobilată cu un pat, o masă, câteva scaune, un dulap pentru haine și-o canapea oltagă. Mă pofti să șed, apoi trase masa în mijlocul odăii, se urcă pe ea, și încercă să noade frânghia de cârligul fixat în tavan. Dar n'ajunse.

— Dă-mi un scaun! — zise el.

— Îi dau un scaun, îl așeză în mijlocul mesei, cu luare aminte, și se urcă pe el. Însfârșit, înodă frânghia și se coborî. O unse bine cu săpun la celălalt capăt, pe urmă zise: „gata!“ — și s'așeză pe canapea.

— Ai plătit chiria? — întreb eu.

— Până poimăine.

— Atunci, rău faci spânzurându-te astăzi; îți rămâne proprietăreasa datoare. Și cum n'o să te mai întorc...

— Nu socotești bine! — răspuse el. Când pleci din viață, indiferent în ce condițiuni, trebuie să îndeplinești unele formalități. Ia gândește-te: astăzi, mă spânzur; mâine, anchetă; poimăine, la morgă...

— Așa e!... Dar, însfârșit, n'ai de gând să începi? Eram nerăbdător!

— Îndată.

— Și se urcă pe masă. Mă urcai și eu, făcărăm împreună lațul, îi vârîi capul într'însul, apoi mă coborî să dau masa laoparte când îmi va face semn.

— Gata?

— El râdea înăbușit! Asta nu-mi plăcu. — Mă gădila! — zise chihotind. Ah, ce plăcut e!... Trage!

— Smucii numai decât masa ca să nu-și doare câteva secunde, și se prăbuși la picioarele mele cu frânghia încolăcită după gât!

— Nam înodat-o bine! — zise el. Și începu să'njure. Era indignat.

— Hai d'al doilea! — zic eu, și-i ajut să se scoale.

— Puse din nou scaunul pe masă, se urcă pe el și înodă frânghia; apoi o udă cu apă ca să nu se mai desnoade. Aruncă scaunul pe canapea ca să nu facă zgomot, și începu să și petreacă funia în jurul gâtului. Dar deodată se opri gânditor.

— Ce mai aștepti? — întreb.

— Nu prea mai am poftă! Dacă n'a mers întâiaș dată... Nu că sunt superstițios, dar vezi? plecasem doar. Să te întorci din drum...

— Haide, nu fii copil. Ce dracu, doar spuneai că ești hotărât. Vrei să strici acum toate socotelile?!

— El sta pe gânduri.

— Haide, bre, omule, ce te gândești atâta?! Doar nu-i mare lucru!

— Ei bine, fie!

— Își petrecu funia după gât, apoi zise: — Gata!

— Smucii numai decât masa ca să nu-și ia seama, și rămase suspendat. Bălăbăni de câteva ori membrele, întoarse ochii pe dos, și-și dădu sufletul. Scoase o limbă!... Și se uita după mine, având aerul unei lugubre invitațiuni...

TURANDOT

— POVESTE CHINEZEASCA TEATRALA TRAGICOMICA —

CARLO GOZZI

(Turandot nu vrea să se căsătorească și îndepărtează pe pretendenți cu trei ghicitori, cărora, nedeslegate, le urmează moartea. Calaf, Prinț tătar isgonit se înfățișează. Nu poate rezista ispitei și desleagă ghicitorile. Turandot îl respinge dar în cele din urmă se lasă biruită. Printre sclavele Prințesei se află și Prințesa Adelma, care a cunoscut la curtea ei pe Calaf fugar, fără să știe că-i de neam regesc. Indrăgostită de el se silsește să-l smulgă pentru sine, dar nu face decât să-i îngreuneze starea.)

ACT II. SCENA V a

ALTOUM, TURANDOT, CALAF, ZELIMA, ADELMA, PANTALONE, TARTAGLIA, Doctori și Gărzi.

TUR. (mândră). Cine este acela care cu atâta înrăzneață crede că mai poate deslega întunecatele ghicitori, după așa de lungă experiență și vrea să-și lase viața în chip jalnic?

ALT. Fiica mea, iată-l; (arată pe Calaf, care stă uimit în picioare în mijlocul Divanului) ar fi vrednic să-ți alegi soț și să nu-l mai supui marii încercări, sfășind inima cui ți-a dat viața.

TUR. (după ce a privit puțin pe Calaf, în șoaptă Zelimei). Zelima, vai! niciunul din câți s-au expus în Divan, credemă, nu mi-a deșteptat compătimirea. Acesta îmi face milă.

ZEL. (în șoaptă). Dă-i trei ghicitori ușoare și sfârșește odată de a mai fi crudă.

TUR. (șoptit). Ce spui! Gloria mea! Ești îndrăzneată!

ADEL. (care a privit pe Calaf cu atenție, în sine). Oh Doamne! ce văd! Nu-i el acela pe care la curtea mea l'am văzut odată slugă a Carazanilor, când trăia Cheicobad, tatăl meu? Vasăzică e Prinț! Ah, bine îmi vorbia inima, acea inimă care e a lui.

TUR. Principe, renunță la vitejia fatală. Dumnezeu mi-este martor că svornurile despre cruzimea mea sunt minciunoase. Marea groază pe care o am de sexul vostru, mă face să mă apăr, cum știu, cum pot spre a trăi departe de un sex pe care îl urăsc. De ce să nu fiu stăpână pe libertatea pe care ar trebui să fie stăpân oricare? Cine te împinge să mă faci crudă împotriva voinții mele? Dacă rugămintile pot folosi, eu mă înjosec să te rog. Renunță Principe la încercare. Nu-mi ispitii vreodată talentul. Numai de el sunt mândră. Cerul mi-a dăruit istețime și talent. Aș cădea moartă de rușine dacă iscusința mea ar fi biruită în Divan. Pleacă, desleagă-mă de trehuința de a-ți pune ghicitorile; mai e încă vreme; sau îți vei plânge zadarnic moartea.

CAL. Ce glas frumos, ce înfățișare mândră, ce spirit rar, ce minte neîntrecută pentru o femeie! Ah, nu greșește omul care își pune viața în primejdie pentru a o avea! Turandot se laudă cu istețimea? Nu vede oare că cu cât dăurile sale sunt mai mari și cu cât e mai vrăjmașă gândului de a deveni soție, cu atât, sufletul meu se aprinde? O mie de vieți, o crudă Turandot, de-ar fi în acest trup, de-o mie de ori le-aș pune în primejdie pentru tine.

ZEL. (șoptind către Tur.). Ah! dă-i ghicitori ușoare. E vrednic de tine.

ADEL. (a parte). Câtă gingășie! Ah de-ar fi al meu! De ce n'am știut că era Prinț, înainte ca soarta să mă fi vrut sclavă și în josnicie! Cum m'aprinde dragostea acum când știu că e de vită înaltă! Iubirii nu-i lipsește niciodată carajul. (încet către Tur.). Ai în vedere gloria ta, Turandot.

TUR. (turburată în sine). Numai el să aibă puterea de a-mi stărni mila? (hotărâtă) Nu, trebuie să mă'nving. (către Calaf cu vioiciune). Indrăznețule, pregătește-te pentru încercare.

ALT. Principe, esti mereu hotărât?

CAL. Măria Ta, am spus. Vreau moartea sau pe Turandot de soție.

ALT. Atunci să se citească decretul fatal în fața tuturor; să asculte și să tremure. (Pantalone scoate din sân cartea legii, o sărută, o pune la piept, la frunte, apoi o înfățișează lui Tartaglia, care aruncându-se cu fruntea la pământ, o primește, apoi o citește tare).

Orice Prinț poate să ceară de soție pe Turandot; dar întâiu trebuie să deslege trei ghicitori ale Prințesei în fața Doctorilor în Divan. Dacă le ghicește o ia de soție. Dacă nu e în stare, va fi dat pe mâinile călăului care îi va tăia capul. Eu Hanul Altoum jur pe înspăimântătorul Confuciu să aduc la îndeplinire decretul. (sfârșind lectura, Tartaglia sărută cartea; și-o pune la piept, pe frunte; apoi o înapoiază lui Pantalone, care primind-o cu fruntea la pământ, se ridică și i-o prezintă lui Altoum. Acesta ridică o mână și o pune deasupra-i).

ALT. (suspiniând) O lege! O chin! Jur pe înspăimântătorul Confuciu să te aduc la îndeplinire.

(Pantalone pune din nou cartea în sân. Mare tăcere în Divan. Turandot se ridică în picioare).

TUR. (în ton academic). Spune-mi străine: cine-i făptura din orice castel sau țară, din orice loc, mereu fără teamă fie printre învinși fie printre învingătorii în războiu? Chipul său e cunoscut oricui, căci este prietenă tuturor pe pământ. Nebun ar fi cine ar vrea să i se asemene. Tu o ai în față și nu știi cine e. (se așează).

CAL. (după ce a privit la cer gânditor, cu o închinăciune din mână la frunte către Turandot).

Ferice de mine, dacă nu mă încerci cu ghicitori mai grele! Prințesă, cine nu știe că făptura din orice cetate, din orice castel sau țară, care stă cu toți și e mereu fără teamă fie printre învinși fie printre învingătorii în războiu, și stă cunoscută lumii nu suferă egali și stă în fața mea este — dacă-mi îngădui — Soarele?

PANT. (vesel) Tartaglia, a brodit-o.

TART. Drept la mijloc.

(Toți Doctorii deschid prima hârtie sigilată, apoi în cor). Foarte bine. E soarele; soarele, soarele.

ALT. (vesel). Fiule, Cerul să te aibă în pază pentru noile ghicitori.

ZEL. (a parte). Ajutați-l, o zei.

ADEL. (agitată, aparte). Ce ule, împotriviște-te; fă ca Turandot să nu-l aibă soț. Eu simt că mor.

TUR. (mănuioasă în sine). Asta să'nvingă! Să fie mai iscusit ca mine! Ah, nu e adevărat (tare). Nebunule, ascultă-mă; lămurște-mi gândul.

(se ridică în picioare și urmează pe ton academic).

Străine ai bunătatea și spune care este copacul în care se pierde viața oricărui muritor, nesfârșit de bătrân și mereu tânăr și verde, ale cărui frunze sunt albe pe o parte și vesele și negre pe partea dimpotrivă?

CAL. (după oarecare reculegere, făcând obicinuita plecăciune).

Nu te mânia, mândră Domniță, dacă îți desleg ghicitorile. Această plantă străveche și nouă, în care se pierde viața muritorilor: care are foile albe deasupra și negre dedesubt este anul cu zilele și nopțile sale.

PANT. (vesel). Tartaglia, a nemerit-o.

TART. Pe legea mea, fără cusur.

(Toți Doctorii în cor, după ce au deschis cealaltă hârtie sigilată).

Foarte bine: e anul, e anul, e anul!

ALT. (vesel). Cât sunt de vesel! O zei, duceți-l la liman.

ZEL. (aparte). De-ar fi cea din urmă!

ADEL. (contrariată, aparte). Vai! îl pierd. (încet, către Tur.) Doamnă, într-o singură clipă pierzi în Divan orice izbândă. Acesta vă întrece.

TUR. (mănuioasă, încet) Taci. Prăbușească-se mai întâi pământul, piară neamul omenesc. (tare). Află, îndrăzneț smintit că te urăsc cu atât mai mult cu cât fragi nădejde să mă întreci. Ieși din Divan; fugi de cea din urmă ghicitoare; scapă-ți capul.

CAL. Ura ta, slăvită Prințesă, mă întristează numai. Să-mi fie tăiat capul, dacă nu e vrednic de mila ta.

ALT. Renunță, scumpe fiule și tu, fiica mea, renunță de a-i mai pune noi ghicitori. Să fie acesta soțul tău, căci merită totul.

TUR. (furioasă). Soțul meu! să renunț! Legea trebuie îndeplinită.

CAL. Stăpâne, nu te îngrija. Vreau moartea sau pe Turandot de soție.

TUR. (f. mănuioasă). Soție îți va fi moartea. Ai să vezi.

(se ridică în picioare și urmează în ton academic).

Spune-mi, care este fiara grozavă, patru-pedă și într'aripată, care milostivă lubeste și e trufașă cu dușmanii, care face lumea să tremure și care trăește mândră și triumfează încă. Soldurii-i zdrene odihnesc trainice pe marea nestatornică. Cu pieptul și cu ghiarele calcă tărâmurii nesfârșite. Aripile acestor alte pasări fenix nu obosesc niciodată pe uscat și pe mare, de a întinde fericiți lor umbră.

(după ce a recitat ghicitoarea, Turandot furioasă își sfășie de pe față vălul spre a uimi pe Calaf).

Privește-mă în față și nu tremura. Dacă poți desleagă care e fiara sau a leargă la moarte.

CAL. (uluțit) Oh frumusețe! Oh strălucire! (rămâne uimit cu mâinile la ochi).

ALT. (agitat) Vai mie, soave! Fie că nu te rătăci. Vino-ți în fire.

ZEL. (aparte neliniștită). Simt că mă pierd.

ADEL. (aparte) Străinule ești al meu. Dragostea mă va ajuta să te fur,

PANT. (nerăbdător). Coraj, curaj, fiule. Ah dacăș putea să-l ajut! tremur de frică să nu se piardă.

TART. Dacă nu mi-ar fi de obraz!

WALT WHITMAN

— FRAGMENT DIN JURNALUL SAU INTIM —

În tinerețea mea, în Long Island, ceasuri întregi rătăceam pe coastă, de la Rockway și Conney Island în lung, sau înspre răsărit spre Hampton și Montauk. Odată, la Montauk (lângă vechiul far: pretutindeni, cât vedeai cu ochii, numai apă învâlvurată) am simțit — îmi amintesc și acuma bine — că într-o zi va trebui să scriu o carte care să dea expresie acestei fluide și mistice teme — Oceanul. Și-mi amintesc cum mai târziu mi-a venit gândul că țărnuț oceaunului nu trebuie să-mi fie chiar tema unei încercări anume, lirică, epică sau literară, ci mai degrabă o invizibilă influență, un fel de model, de măsură generală, mie și poeziei mele. (Ași putea aici să dau o indicație tinerilor scriitori. Cred că am aplicat inconștient aceeași regulă și altor forțe decât Mării și Țărnuțului, — am ocolit întotdeauna să le cânt după un șablon mort, căci mi-au părut prea mari ca să le supun unor reguli formale, și eram mulțumit când puteam arăta indirect că ne cunoaștem și că ne-am pătruns unul pe altul, fie și măcar odată, — că în adevăr ne-am contopit unul cu altul și că ne-am înțeles).

„Am găsit legea propriilor mele poezii, — iată sentimentul neexprimat, — dar din ce în ce mai sigur, care se desparte în mine când ceas cu ceas călătoream prin toată această mănioasă și totuși veselă, elementară singurătate — această plinătate a lucrurilor, această totală absență a artei, acest neînlanțuit joc al naturii primitive — despicătură

dregătoriei, m'aș duce să iau o sticlă de oțet din bucătărie.

TUR. Nenorocitul, ești mort. Tu singur ești vinovat de soarta ta.

CAL. (venindu-și în fire). Turandot, frumusețea ta m'a izbit pe nepregătite și m'a uluit. Nu sunt învins (îndreptându-se către auditor — auditorul venețian N. T.).

Tu fiară patrupeadă și într'aripată, groază a universului, care triumfezi și trăești pe uscat și pe mare, făcând umbră cu nenumăratele tale aripi, binecuvântată în elementul nestatornic și pe uscat, nouă pasăre Fenix pentru fiii tăi iluștri și supuși, Fiară fericită, ești Leul crud și drept al Venetiei.

PANT. (în culmea bucuriei). Binecuvântat să fii. Nu mai pot să mă (în imerge să-l îmbrățișeze).

trad. de G. CALINESCU

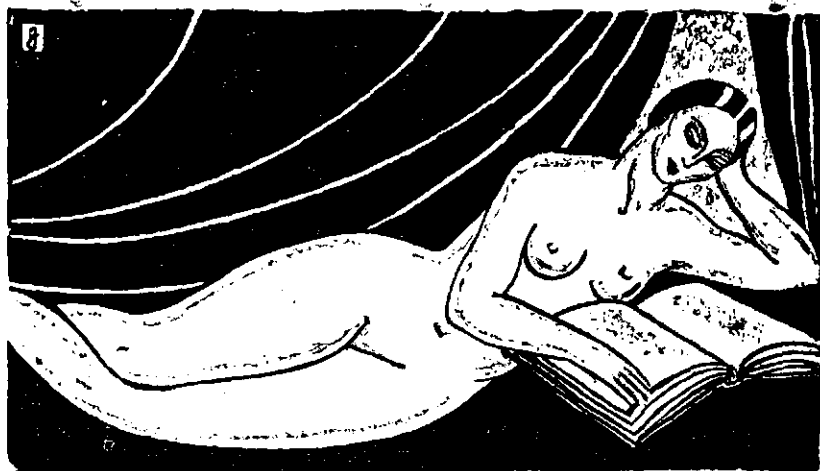
uriae a pământului, sălbatic defileu și cristalin șuvoi de munte, de nenumărate ori reluat, pe sute și sute de mile, — întinderea și libertatea absolută în care e împreunat totul — fantasticile forme scaldate în brun străveziu, în roșu gingaș și în albastrui, înălțându-se uneori la o mie, alteori la două și la trei mii de picioare, — pe vârful lor sunt uneori așezate mase uriae, plutind în nori, abia să le cunoști conturile din vioriul întunecat. („În mijlocul celor mai subline tablouri ale naturii”, zice un vechi și spiritual scriitor olandez, „în mijlocul adâncimii oceanului, dacă lucrul ar fi posibil, sau printre nenumăratele lumi rostogolitoare, sus în noapte, omul cugetă la ele și le judecă nu abstract, în ele înșile, ci întotdeauna în raport cu propria sa personalitate, ca și cum ele ar putea înrăuri asupra lui și iar putea determina destinul”).

Măreția și puterea de viață a Americii noastre stă în masa poporului, nu în vreo aristocrație, ca în lumea veche. Măreția armatei noastre în vremea războiului civil sta în linia de bătae. Același lucru și în ce privește națiunea. Alte țări își trag puterea lor vitală din cei puțini, dintr-o clasă; noi însă din generalitatea poporului. Conducătorii noștri nu sunt oameni prea de seamă, și nici n'au fost vreodată; dar mijlocia poporului e nui puternică decât toate cele cunoscute în istorie până azi. Mă gândesc uneori că superioritatea noastră ne va arăta în toate domeniile, inclusiv literatura și arta, în acest singur fel. Noi nu vom avea indivizi mari, dar o medie a poporului mare, incomparabil mare.

Ași vrea să mă îndemnați să merg în Europa ca să vizitez ruinele burgurilor feudale, sau rămășițele Coloseului, sau palatele regale, când ați putea veni măcar odată aci! Varietatea Americii! După miile de mile ale prețiilor întinse de la Illinois și Kansas — dulce și fecundă câmpie pentru grâul și ovăzul a zece milioane de ferme democratice ale viitorului — se îngrămădesc unul peste altul în toate formele imaginabile acești uriași de stâncă, absolut nefolositori, boltindu-se pe cer și făcând să isvorască din ei frumusețe, groază și putere, mai mult decât și-au închipuit vreodată Dante ori Michel Angelo. Da, cred că seva de lapte a unui poem, a unei picturi sau opere de elocvență, și chiar a unei metafizici și a unei muzici care ar trebui să se potrivească Lumii Noi, va trebui să-și tragă forțele întâi din contemplația acestor munți, până să ajungă în sfârșit destul de puternice.

Un vis, o imagine, îmi răsare când și când, de ani de zile, înaintea ochilor, înfluentând, cred, puternic viața mea practică, — și cu siguranță scrierilor mele, cărora le-a dat formă și culoare. E, nici mai mult nici mai puțin, decât o nesfârșită fâșie de nisip gălbui, tare, netedă și lată; (**E o aluzie la locul natal al poetului.** N. Trad). Oceanul se rostogolește către ea neîncetat și maestos, cu lungi și întretăiate salturi, cu foșnete, cu șuere, cu văjiri și cu lovituri infundate ca niște tobe adânci. Scena acestui tablou, răsare, cum am spus, de ani de zile când și când înaintea mea. Uneori mă deștept în toată noaptea și pot s'o aud clar și s'o văd.

Trad. de AL. BUSUIOCEANU

T e a t r u

INCEPUTUL STAGIUNEI

cronica dramatică

TEATRUL NAȚIONAL: **Viforul.**

Dacă teatrul lui Delavrancea va trăi cât timp va exista o scenă de artă românească, e nefindoios că nu își va datori aceasta „Viforului” ci acelei capodopere de măreție și patriarhalism „Apus de Soare” în care e înfățișată marea personalitate a lui Ștefan cel Mare.

„Viforul” e o melodramă în care se regăsesc toate elementele consacrate ale

Nottara

genului: oameni răi, despoți și intriganți, cari fac rău oamenilor buni și nevinovați. Un prinț asasinează din invidie și tatăl celui asasinat sărută mâna asasină. Acest tată însuși e acuzat de tră-

I. Petrescu

dare pe baza unui act fals din cauza căruia e dus la eșafod. O femeie nebună, vine asemenea Ofeliei, împodobită în scenă ca să mângâie un leagăn cu panglicute. Alte zece asasinate, culminând cu uciderea ucigașului însuși de către propria lui soție. E prea mult.

Dar piesa e cu adevărat teatrală. Delavrancea pare că a vrut să dea un răspuns criticilor care i s'au adus pentru

lipsa de „teatru” din „Apus de Soare”. Și a reușit dincolo de orice posibilitate de tăgăduire. Ceeace dovedește că, dacă oamenii de teatru superior nu se coboară la teatrul vulgar e numai pentru că nu vor, nu pentru că nu pot. Nu mai vorbim de prea multiplele reminiscențe din teatrul shakespearean.

Dar piesa e teatrală și are deci momente dramatice și „voluri”. Dacă s'a menținut în repertoriu a fost datorită faptului că are pe Luca Arbore și Luca Arbore e jucat de d. C. Nottara și are pe Cărăbăț iar Cărăbăț e jucat de d. I. Petrescu.

În scena când își deplânge (nu plânge) fiul ucis, adus pe targă și în scena când i se aruncă în față acuzația de trădare d. Nottara e zguduitor, iar d. Iancu Petrescu e de neuitat în răsfețele lui cu voevodul asasin.

Acestor două roluri li se adaugă acum al treilea: acel ai lui Ștefăniță

Alex. Critico

Vodă. Tânărul Al. Critico a făcut din el o creație. I-a păstrat alura patologică, nici nu se putea altfel, dar i-a dat un conținut sufletesc. Ștefăniță face rău, dar pune în asta un fel de sinceră și stranie pasiune de om convins de om care crede că dreptatea e cu el. Critico are un joc interior într'un rol pur exterior ca text, de o surprinzătoare putere de sugestie. Fiecare detaliu e trăit intens și cu un adevăr de artă adevărată Sala l-a urmărit încătușată și totuși nici presa de culoar, nici cea scrisă nu i-au subliniat marelui succes. Explicația nu e greu de găsit. Nimeni nu și-a dat seama de formidabilul efort al artistului. Sfortările reușite în artă au această caracteristică de a trece neobservate. E numai în aparență paradoxal, căci în realitate numai acest lucru explică pentru ce creațiile de artă sunt totdeauna întâmpinate cu rezistență.

În zona superioară la care a ridicat rolul, am avea totuși vre-o două observații de adăugat. Ele sunt justificate chiar de structura arbitrară a acestor roluri de melodramă, cu o psihologie perimată, moștenire dela vechia metafizică a binelui și răului. Nu există oameni numai buni sau numai răi și epilepsia nu e nici de cum o cauză și nici măcar simptom de criminalitate.

Dostojevski a fost epileptic. Socotim deci că peste text, rolul trebuia încă accetuat în umanitatea lui. Iar în scena finală, de oarece otrava luată se presupune cu efect tardiv, ce Critico trebuia să puie, după ce a luat otrava și câteva minute înainte de moarte o exuberantă, o „duioșie” și o vioiciune care să pară inexplicabile, dar care sunt perfect justificate fiziologicește. Otrăvurile tardive ca și paralizia generală—in evoluția ei,— provoacă întâi un exces de viață și pe urmă vine prăbușirea bruscă și catastrofală. De sigur și interesul dramatic ar fi fost în modul acesta considerabil sporit. De altfel noi totdeauna am susținut că e preferabil ca un regizor să aibă mai întâi studii de psihologie, esențiale în artă, și în al doilea rând să fie cunoscător al zugrăvelei. Ba chiar ar putea să lase asta pictorului.

Restul interpretării nu interesează.

TEATRUL NAȚIONAL: **Turandot.**

Demonstrația celor de mai sus a venit prin contra probă, imediat cu cea de a

Vraca

două premieră a primei noastre scene. Dacă mai era nevoie de o nouă dovadă a dezorientării totale, în care se sbate teatrul românesc apoi „Turandot” a făcut-o cu prisosință.

Nici odată n'am văzut o mai scilpitoare, mai șarmantă și mai familiară mediocritate ca acest al doilea spectacol al Naționalului.

Sala aplauda frenetic și singur parcă în această mulțime, simțeam o jenă aproape penibilă. Cum aceasta e prima scenă românească? Cum acesta e **domnul Bulfinschi**, iar cei care aplaudă sunt „intelectualii” țării românești?

Căci trebuie să știți că „Turandot” înseamnă proclamarea **cabotinismului pur**. Cred că am celit undeva această expresie, dar nici odată aplicarea ei nu mi s'a părut mai uimitoare ca acum, căci nici odată nu s'a înfățișat mai îndrăsnel, mai

V. Fedoroff

sigur de el și mai gătit acest viciu vulgar. Știți cum s'ar putea defini cabotinismul: dorința de a te exhiba, de a-ți impune personalitatea fizică. O actriță faimoasă a aranjat cu impresarul ei ca să i se ofere buchete de flori pe scenă (când, dacă n'ar fi vrut să știe asta și dacă ar fi fost adevărate le putea primi în cabină sau și mai decent, acasă). O stea de cinematograful se fotografiază pe un măgaruș și toată presa din lume reproduce și admiră asta. Cabotiniul se fotografiază în automobil, pe vapor, alături de personajii celebre, când își ia paharul cu purgativ. Divorțează în sunete de trâmbițe și se recăsătorește cu zece aparate fotografice lângă patul nupțial. De cinci, de zece ori. Ceeace e caracteristic și de altfel explicabil, e că publicul cel mare pare să guste frenetic asemenea exhibiționism căci altfel nici nu s'ar explica sacrificiile pe care cei interesați le fac pentru aceasta.

Dar aceasta a fost prima etapă a cabotinismului. El se oprea în marginea culiselor în genere, căci de obicei actorii căutau să „între în rol”. Cel puțin cei care voiau să facă artă cu adevărat. Fără să știe că actrițele tot mai primeau flori pe scenă, că trimeteau bezele publicului, mai multumeau după aplauze la scenă deschisă angajaților de sus de sub ordinele șefului de clacă.

Și pe urmă a venit epoca mare, cea așteptată, triumful **cabotinismului pur**. Au început piesele în care e înfățișată viața de culise. Publicul s'a amuzat și se va amuza (e dezolant dar așa e) totdeauna de asemenea exhibiții cum, orice ai face, răzi totdeauna de cel care în film, dă net cu ciocanul în capul comi-cului.

Numai noi am avut aci o serie interminabilă (căci mai sunt și altele care vor veni) de comedii de acestea în care

viața actoricească vine să se exhibeze publicului. „Ion al III-lea” și „Teatrul nu e pentru petrecere” a lui Sacha Guitry. „Comedia Fericității”, „Familia Bliss”, și, dacă socotim turneurile „Cele șase personaje în căutarea unui autor” a lui Pirandello.

E de mirare că actorul a început să creadă că el e totul? că **el** înseamnă tot teatrul? Un pas mai era de făcut și a venit și unchiul cabotiniului, regizorul, care a proclamat formula „teatrului pur” adică justificarea teoretică a **cabotinismului pur**. Textul e indiferent. Decorul și exhibiționismul scilpitor și dulce al actorului e totul. Asta vrea publicul. O piesă e bună de jucat în măsura în care se potrivește decorurile noastre. Shakespeare nu e bun decât în comedii. „Hamlet”, am încercat să-l transformăm și nu merge. L-am jucat și în costume moderne dar tot nu merge. E o piesă proastă, nu mai încapă îndoială. Dar „Turandot”... Turandot e altceva. Merge cum vrei. Asta da, piesă. Gozzi se dă la o parte ca să facă loc actorului. Nu pierde nimic chiar dacă regizorul îi mai adaugă de la el. Chiar prietenul regizorului, dacă are mâncărime teatrală poate să mai adauge un intermezzo. Mai ales că poți pune muzica de scenă cât și cum îți place.

Ah, să vedeți interpretarea. Să vedeți baia de **cabotinism pur**. Ce greu e să joci Hamlet, dar ce ușor e să spui un cuplet. Am regăsit aceeași dispoziție în sală pe care am întâlnit-o la un festival dat de d. Roland de Lassus, când își prezenta familiar și „spiritual” pe cei care aveau să spună o poezie, care să cânte o romântă. E de prisos să mai spunem că mai mult amuzau intermezzo-urile decât textul. Astea da roluri. Cutare domni-soară care atunci când are de spus un text mai dificil îl debitează îninteligibil ca păpușe cu mecanism prost, ce bine era acum când n'avea mai nimic de spus. Când n'avea decât să fie „gratioasă” și să joace roluri de elev de conservator. Dați-ne să numărăm până la zece, să imităm cocosi, să nu ciugulim barba, să cântăm romante, aveau aerul să spună actorii primului teatru românesc. Să vedeți ce bine o să fim... O să închidem gura criticii și o să amuzăm publicul. Și au închis gura criticii și au amuzat publicul, l-au „amuzat” pur și simplu.

A fost de altfel un noroc, căci altfel cine știe, însuși directorul Teatrului ar fi apărut pe scenă în frac și cu mânecile suflecate, ca să provoace pe cei din sală și în deosebi pe eventualii nemulțumiți. Căci e destul să-i înfășori în foite colorate bombonele și publicul le înghite chiar dacă sunt de săpun. Dacă ați vedea pe **domnul Bulfinski** dând din picioare...

„Foita frumoasă” în care s'a încadrat acest exhibiționism e datorită pictorului Fedoroff și d-rei Lola Barlo care a desenat costumele. Au fost singurele lucruri sincer frumoase în acest spectacol. E de notat că ritmul reprezentației e datorit d-lui Soare Z. Soare. Cu asta ne-a cucerit acum câțiva ani și la asta a rămas și va rămâne după cât se pare.

Un alt merit nu-i putem tăgădui. Că urmărește de aproape experiențele regizorilor ruși și nemți, căutând să le introducă și la noi. Dar aceste încercări au început să plictisească de moarte acasă și ei acum caută să-și treacă marfa peste graniță. Reinhardt se va stabili probabil în America. Și încă Reinhardt e dintre cei care au prețuit oricum și textul. Ce să mai vorbim de ruși protagoniștii „cabotinismului pur”. Tairoff, Ewreinof, Wachtangof, etc. ?

TEATRUL REGINA MARIA. Scara de mătase.

Un spectacol mediocre: piesă mediocră, mediocre jucată. Din Chiarelli pre-

M-me Bulandra

Tony Bulandra

ferim „Masca și Obrazul”, pe d. Storin îl preferăm în „Filip al IV-lea”, pe d-na Bulandra în „Târâna”, pe d. Bulandra,

I. Manolescu

Storin

ca și pe d. Manolescu, în „Romanta” iar pe d. Maximilian în oricare alt rol.

CAMIL PETRESCU

in strainatate

WALT WHITMAN

S'au implinit de curând treizeci și cinci de ani de la moartea celui mai original poet modern: americanul Walt Whitman — hoinarul năzdrăvan cu trup enorm și mers de elefant, cu suflet bun și cast de adolescent, „noul Adam”, cum îl numise odată Emerson, puternic, sănătos și genial, în care viața părea că începe a doua oară, tumultoasă și stridentă, clocotind de forță și de pasiuni virgine ca în întâia dimineață pământescă.

Venea din Paumanok, insula în formă de pește care prelungea pământul New-Yorkului în ocean. Dar acolo, drept în fața zidurilor de ciment și fier ale orașului, înaintea însăși inimii acelei țări supercivilizate, prin capriciul unei lumi de mare tinerețe, viața creștea încă neatinșă în păduri virgine și în exuberanțe primitive. Semenii lui Whitman erau Indieni cu piele roșie, cu coifuri de papagali și nume păsărești, vânători fantastici călărind pe cai sirepi și doborând pasărea din sbor cu un chiot. Whitman îi iubise și își amestecase viața cu a lor; iar mai târziu, când, ca un Peer Gynt al junglei avea să străbată America în lung și în lat, de la Niagara în California și dealungul Missisipilor cei grei de aur, el, poetul și profetul însuși al civilizației supreme, avea să rămână sufletește printre Americani — o piele roșie. Poezia lui avea să fie, cu un cuvânt care îi aparține lui:

un strigăt barbar aruncat pe deasupra acoperișurilor lumii.

Sub tumultul aceluși cântec însă, care împrumută parcă ceva din freamătul pădurilor, din rostogolirile vijelioase de cascade sau din marea învălurată a oceanului american, sub asprimea formei aschiată și stridentă, aproape proză — și nici proză: uneori o dialectică ciudată și elementară izbucnind inform dar grandios și preamărind mai adesea trupul decât sufletul — tremura întotdeauna o transparență spirituală care îi creaa sensul, vast și ideal, înălțat aproape în fiecare poezie până la puritatea metafizică.

Whitman era în adevăr un metafizician; în cel mai precis înțeles al cuvântului, un metafizician. Poezia lui e nu numai lirismul unui suflet nou și înzestrat cu posibilitatea unei mari expresii. E gândire organizată, abstract organizată și concentrică. O metafizică a eului, a non-eului și a identității lor în Cosmos prin iubire, iată termenii aproape hegelieni care i-ar putea defini concentrat gândirea. Și el însuși se intitula orgolios, un poet al acestei mari „filosofii americane” — hegelianismul. Filosofie americană, o numea el, fiindcă nicăiri hegelianismul nu-și poate găsi mai bine întruparea vastei democrații pe care o năzuiește, decât în America virgină și nefeudală, — și filosofie a viitorului, fiindcă însăși America nu e decât o ves-

tire a democrației viitoare care își caută încă realizarea.

Poezia lui e proclamarea cu accente adeseori profetice, a acestei ideale democrații. O democrație care, în esență, înseamnă iubire: propria-ți iubire — mai întâi de tine însuși, orgolioasă și fanatică, fiindcă în tine e începutul lumii și al metafizicii — apoi pentru semenii, în care te multiplici înfinit tot tu pe tine — și apoi înălțată până la identitatea ta și a tuturor în Cosmos — până la religiozitate. În ascensiunea aceasta vastă și concentrică, desfășurată în cercuri mari născând unul din altul, e cuprinsă întreaga poezie și gândire a lui Walt Whitman.

Am încercat mai de mult să dau într'un volum de traduceri din poemele lui, ceva din această uriașă personalitate ale cărei ecouri au răsunat câteodată vag și în poezi de-ai noștri. E aproape necunoscută însă la noi proza lui Walt Whitman, plină de aceeași fluidă și tumultoasă gândire ca și poezia lui. Până când vreunul din editorii noștri s'ar hotări să publice acel formidabil eseu intitulat „Perspective democratice”, în care e încheagată întreaga lui concepție filosofică de viață, punem sub ochii cititorilor aceste fragmente din ziarul său intim, unde temele poemelor de mai târziu apăreau în schițe rezezi și vibrând de sinceritate.

AL. BUSUIOCEANU

Colen Moore

Mady Christians

VEDETELE

plastica

DIN LUCRĂRILE PICTORULUI I. NEGULESCU

SUZANNE

ROBERT

ICOANA

aşa şi-aşa...

În seara aceea se dădea piesa unui mare oficial. Doi prieteni de-ai autorului între care şi Aderca, veniţi să-i admire opera vorbeau în şoaptă către sfârşitul actului trei:

— Ce zici, dragă, cum îţi place?

— Hmm, piesa asta îmi aminteşte pe Jean Jacques-Rousseau, răspunse Aderca.

— Jean Jacques!! Cum asta? Rousseau n'a scris piese.

— Păi, nici asta...

Hotărât lucru, d. Brăescu are ce are cu militarii. Nu se mulţumeşte să-i tâchinez doar cu condeiul, îi place să povestească şi cu viu grai şotii de-ale lor.

„Erau în regiment doi ofiţeri cu numele de Popescu povesteşte d-sa într'un grup, la club. Doi locotenenţi, amândoi N. I. Popescu. Camarazii îi deosebeau prin adăosul **unu** şi **doi**, Popescu unu, Popescu doi.

Se întâmplă însă că într'o zi veni la regiment o scrisoare pentru **Locotenentul N. I. Popescu**, fără nicio altă specificare. Nici unul dintre cei doi nu cunoştea scrisul. Scrisoarea era fără îndoaială dela o femeie (se vedea din litera adresei) şi deci nici unul nici altul nu vrea să lase pe celălalt s'o desfacă. Se duseră la colonel. D-sa singur putea da o soluţie.

Colonelul sătu puţin pe gânduri şi după cum era de aşteptat găsi soluţia şi ordonă scurt: „o va desface cel mai vechi în grad”.

D-na Elvira Popescu făcea lungă trecută, oficial de vânzătoare într'o pariziană „Vente de charité”.

Marele industriaş Citroën se prezintă în faţa mult sârbătoritei comediane şi după ce cumpără un mărunţiş, îi solicită un autograf.

— Cu multă plăcere, răspunse D-na Elvira Popescu. Luă o foaie de hârtie şi scrisse:

„Am primit dela d. Citroën suma de cinci mii de franci pentru beneficiul mamei sărace”.

Citroën surâse şi se execută.

D-ra Lola Barlo

LORIVEAU ŞI FRATELE SĂU DE LAPTE

TRISTAN BERNARD

Drama mea „Copii vitregi ai fericirii” trebuia să se joace pe un teatru de pe bulevard. Totul se anunţa bine; impresia dela repetiţia generală era extrem de favorabilă, şi'n mintea mea citiam dinainte criticiile entuziaste.

Seara înaintea premierii, un anume Loriveau, un mic actor, care avea un rol infim, mă rugă cu multă insistenţă, ca şi cum ar fi cerut un lucru extraordinar, să-i dau un bilet de favoare. El avea neapărat nevoie de un loc pentru fratele lui de lapte, zicea el, un om cu multă vază. La casă nu se mai putea obţine nimic. Aceasta era o noutate foarte îmbucurătoare, încât îi dădui un bilet de favoare.

La premieră, tot Parisul era în sală şi acum soarta mea trebuia să se petcească. Cu toată marea mea emoţie, când mă gândeam că voi fi chemat pe scenă, mestecam un capăt de ţigare de foi, ca o nuanţă plină de efect. Acest lucru oferea prilej ziarelor să discute diferitele atitudini ale autorilor la premieră.

„Meilhac în seara reprezentăţiei, şedea într'o cafenea de lângă teatru. Sardou îşi trecea nervos mâna prin părul său cel lung. Pailleron se scărpină după ureche, şi autorul „Copiilor vitregi ai fericirii” mesteca un capăt de ţigare de foi”.

Cortina se ridică; se vedea un salon şi se auzeau convorbirile la ceaiul dat de soţia ministrului. Publicul se simţea foarte bine în societatea aceea neobişnuit de distinsă şi era foarte bine dispus. În scena doua fiul amiralului rămâne singur cu Bertrande de Grives. El îşi deschidea inima — în atenţia generală a publicului; Bertranda şi ea mărturisise că-l iubeşte şi lasă singur pe fiul amiralului, şi o astfel de mărturisire produse la tânărul vlăstar al unui brav lup-de mare o dispoziţie sufletească specială.

În acest moment apare Loriveau şi spune simplu de tot fiului amiralului: „Domnul unchiul dv. doreşte să vă vorbească astăseară”.

Abia pronunţase aceste cuvinte, când o voce puternică agită întreaga sală printr'un puternic „Foarte bine”. În primul rang se putea vedea un tin gros care aplauda energic şi mai şi striga de râsuna sala:

„Bravo Loriveau!”

Un săsăit nervos izbucni în sală, şi cel ce striga se linişti. Fiul amiralului putu să răsună: „Voi veni”. Apoi mai avea de adăugat: „Este mătuşa mea în Paris?”. Loriveau lămură: „Doamna mătuşa dv. vine abia mâine”.

Din nou urlă, omul cel gros, vădit foarte mulţumit:

„Bravo Loriveau!”

Un râs general izbucni în sală. Renunţasem de mult să mai mestec din capătul de ţigare şi pentru că mă te-

meam, ca în emoţia aceea în care mă găscam, să nu-l înghit, îl arunca în capul regisorului. Din fericire Loriveau părăsi scena şi astfel actul putu fi terminat fără a mai fi turburat; fiul amiralului lansă ultimele sale cuvinte: „Acum las inima mea să vorbească!” Şi acest lucru făcu evident o adâncă impresie.

Infuriat mă repezii la Loriveau pe care-l găsi fericit de succesul său. Păru însă foarte uimit şi mâhnit când îl rugai, să trimeată un servitor la fratele lui de lapte, pentru a-i interzice orice altă manifestare a mândriei sale familiare.

În actul al doilea Loriveau apărea numai un moment. În timpul unei scene puternice între fiul amiralului şi fiica notarului necinstit, el trebuia să apară. Trebuia pur şi simplu să pună pe masă o mapă cu acte şi să zică: „Aci sunt hârtiile” şi să se retragă imediat. Dar intrarea sa fu salutăată cu râsete şi câţiva din sală strigară:

„Bravo Loriveau!”

Scena fu natural ratată. Când se lăsă cortina, publicul foarte bine dispus se împresăie prin culoare şi se auzia din timp în timp:

„Bravo Loriveau!”

În actul al treilea Loriveau n'avea absolut nimic de făcut. Mă bizuiam pe scena decisivă care şi la repetiţie se dovedea plină de efect şi care acum putea să salveze situaţia.

Publicul, la început agitat, se adună şi urmări cu un vădit interes scenele şi'n sfârşit întâlnirea fatală a amiralului cu bătrâna mijlocitoare. Punctul culminant al scenei consta în faptul că bătrâna femeie avea de spus, mai întâi umil: „Domnia voastră îmi porunciţi!” apoi o pauză mai lungă şi în sfârşit cu voce tare exclama: „Ei bine, îmi cunosc datoria!”

Cum fratelui de lapte a lui Loriveau i se făcuse observaţii din cauza admiraţiei sale excesive pentru jocul lui Loriveau, el considera acum ca necesar să arate că şi piesa în sine avea în el un strasic admirator. După cuvintele „dv. îmi porunciţi!” încercu să aplaudă cu atâta furie, încât nimeni nu mai putu să audă fraza decisivă „Ei bine, îmi cunosc datoria!”

Numai cu multă stăpânire ridicarăm cortina la începutul ultimului act. Publicul chema furtunos pe Loriveau, dar noi tăiaserăm tot ce mai avea de zis.

Piesa căzu. Şi toţi directorii refuzară, din ziua aceea, să-mi mai joace vre-o piesă. Niciodată nu aflară cititorii ziarelor, că eu între culise mestec un capăt de ţigare de foi.

Însă Loriveau făcuse un angajament strălucit şi toţi criticii laudau unorui şi siguranţa jocului său.

Literara

O seama de cuvinte

De Flers avea nevoie de un servitor. A inserat un anunț la gazetă și a doua zi, primi vizita unui negru.

— Ai mai servit? îl întreabă de Flers.

— Nu.

— Bine, atunci, d-ta n'ai să poți executa cum se cade, un ordin.

— Ba, da! protestă negrul, de ce să nu-l pot executa, doar înțeleg bine francezește.

— Nu e vorba de asta, explică ilustrul scriitor. Un ordin nu se execută așa de simplu. Servitorul priceput trebuie să execute ordinele, având în vedere și consecințele lor. Așa, de exemplu, când îți voi spune să servești la masă, trebuie să înțelegi, că nu e vorba numai de adușul mâncărilor, ci și de turnatul în pahare, știut fiind că, mâncând, îți se face sete...

— Am înțeles, întrerupse negrul, așa voi face.

Opt zile după aceea, De Flers căzu bolnav și trimise pe negru după doctor.

Negrul piecă, și în mai puțin de o jumătate de oră, se întoarse cu patru oameni după el.

— Ce s'a întâmplat? se miră de Flers.

— Am executat ordinul având în vedere și consecințele. Domnul e medic, astălalt e notarul, pe urmă vine ciocul și ultimul e groparul.

La Chamonix, în voiaj de plăcere, George Sand se ocupa să facă ea singură menajul ca să arate astfel lui Chopin măsura dragostei ei.

Dar George Sand n'avea idee de bucătărie și nici curățenia nu era prea bine păstrată.

Salonul era întotdeauna nemăturat și bucătăria plină de muște. Așa încât nu poate fi nimic surprinzător în scurtul dialog care avu loc într-o zi, la masă:

— Uite dragă, observă Chopin, în supă ta sunt două muște...

— Ei așa, se miră Sand, și eu care credeam că le-am scos pe toate...

bazar

CU FELINAR CA DIOGENE

O informație apărută în gazetele francezești anunță că în New-York e vorba de un proiect de lege urmator caruia orice pieton va trebui să fie „prevăzut” cu o lumină de avertizare, pentru a se putea astfel evita, pe vreme de ceață, accidente de circulație. E bine interes că măsura va ajunge să fie impusă și pentru pietonii cari circulă noaptea.

Gazetele nu fac rău că nu ne informează dacă poliția americană n'are cumva de gând să impună cetățenilor și o altă măsură care n'ar fi mai puțin utilă, credem noi: Prevederea pietonului, pe lângă un mic far, cu anumite arcure purtate împrejur pentru pararea loviturilor, și eventual cu un sistem de frâne hidraulice pe „patru”.

LINIE PERMANENTA DE TRANSPORT IN SAHARA

E o problemă care a dat multă bătaie de cap inginerilor și societăților de transport în comun.

Ea pare însă că acum și-a găsit cea mai practică soluționare.

Un inginer german a supus unei mari fabrici de automobile proiectul definitiv pentru construirea vehiculului care ar putea traversa marea deșert în mai puțin de două săptămâni asigurând totodată călătorilor un confort modern și o securitate completă.

Vehiculul ar fi un fel de automobil lung cam de 50 m. și înalt de 15 m. Ar avea trei etaje, întocmai ca un mare vapor și ar fi prevăzut cu saloane, cabine de dormit, camere cu atmosfera rece, bazină, terase, comere de alimente, bucătăria, etc. Ar avea două motoare dintre care unul de siguranță.

Personalul s'ar compune, dintr-o echipă de comandă cu un căpitan un secund, trei mașiniști și dintr-o echipă de 30 de oameni de serviciu. Ar purta numele de „Nava Transsahariană” și ar putea transporta un număr de circa 100 de călători.

caricatura zilei

CONFERINȚA

— Pentru ce plângi dragă?

— Sunt nenorocită... Cred... că... bărbatul tău nu mă... mai iubește.

CANDOARE

EL. — Ce nenorocire dragă că n'am luat și dulapul cu oglindă!

EA. — Îți arde de glume?

EL. — Nu, serios, am uitat în el bilețele de tren.

A PROPOS

— Știi să gătești?

— Da conică.

— Ai scrisori de recomandare?

— Deocamdată n'am, dar peste o săptămână, două, vi le aduc.

— De ce peste o săptămână?

— Pentru că ultimul meu stăpân e în spital din cauza unei intoxicații...

EXERCITII DE DANS

carti redate în extrase

VIATA LUI FRANTZ LISZT

Guy de Pourtalès

Genial, frumos și veșnic pasionat, Liszt a fost cel mai mare îmbălzător de suflete al secolului al 18-lea. Toată persoana lui, mersul, atitudinea, vorba și mai ales acea superbă alură la pian ținea — afirmau contemporanii — de supranatural până într'atât că gurile rele vorbeau de satanism. Numai prezența lui, într'o capitală, era de ajuns ca să deslănțuiască adevărate furtuni de entuziasm. Monarhii însăși îi invidiau cortegiile triumfale, pitiți după perdele.

Aventurile lui sentimentale au răsunit timp de mai bine de un sfert de veac în întreaga Europă, și numele lui circula în vremea aceea ca un sinonim al pasiunii. Mai trăesc și astăzi bătrâni cari povestesc cum îl urmăreau femeile pe străzile Tivoli-ului ca să-i sărute mâna și bărbați să-i atingă hainele.

Adam Liszt, contabil în serviciul contelui Esterhazy, era un om de o probitate și destoinicie cu totul remarcabile. Datorită acestor însușiri, stăpânul său îl recompensează cu înaintarea la gradul de intendent al domeniilor sale din comitatul Oedenburg. Post important și bănos, dar, Adam Liszt ar prefera să câștige mai puțin numai să trăiască într'un oraș. Fiindcă el nu e numai om de registre și socoteli. Lui îi place mult la mea, spectacolele și mai ales muzica, și acolo la Raiding, unde e reședința domeniului, singurul om cultivat e preotul și singurul gen de spectacol, slujba biserică.

Pe de altă parte doamna Liszt e foarte tânără și bărbatului ei îi pare rău că trebuie s'o constrângă la viața asta de țară, obositor de simplă. El încercă prin toate mijloacele să-i ofere diversimente: Invită notabili cu soțiile și le dă concerte de flaut și pian. Face mici excursii și seara țărăși muzică. Asta însă e un program prea sărac pentru tânăra lor căsnicie. În primăvară vor cere contelui să fie readuși la oraș.

Numai că într'o întâie zi de primăvară Anna confiază bărbatului că se crede însărcinată și plecarea lor va trebui amânată până în toamnă. În toamnă, către sfârșitul lui Octombrie 1811, odată cu apariția acelei comete care lumina în fiecare noapte cerul, Anna născu un băiat. Il botezară Franz. Era un băiețel așa de mic și debil că nimeni nu-l credea viabil. Și într'adevăr după o săptămână murî. Doctorul îngădui înmormântarea. Când fu adus însă cociugul, Franz deschise ochii și începu să plângă. Parse de astea a mai jucat Franz încă de câteva ori până la vârsta de 7 ani. Așa încât părinții s'au văzut obligați, pentru debilitatea lui să rămână mereu la țară și să se mărginească la concertele lor de pian și flaut drept orice spectacol și recreație. Născut dintr'un tată meloman și crescut între flaut și pian, era natural și de așteptat ca Franz să devină muzicant. Și așa se face că la șapte ani copilul ajunse să înlocuiască pe tatăl său la audițiile muzicale de joia, când se adunau în casa lor, notabilitățile. „Cântă mai bine decât toți țiganii din Oedenburg”, se entuzias-

ma popa. „E un geniu” declara primarul. „E fenomenal” recunoșteau toți, și făima tânărului ajunse până la urechile magnatului dela Budapesta.

Esterhazy ceru să audă și el copilul, și ca și ceilalți fu obligat să-i recunoască fenomenala precocitate. Incuviință părinților întoarceva în oraș, și dăruî copilului o bursă. Dar Adam vrea să se ocupe serios de educația micului fenomen și hotări să se mute la Viena. Acolo Franz fu încredințat ilustrului compozitor și pianist Carol Czerny, care, când îl auzi cântând (avea 9 ani) Sonata în la bemol a lui Beethoven, îi declară: „Tu, dacă ești băiețel cuminte, ai să ajungi un pianist mai mare decât noi toți”. Dar băiețelul nu vrea să ajungă numai cel mai mare pianist, el vrea să se facă și mare compozitor și alături de Czerny i se mai dăruiește un profesor de armonie și compoziție: pe Antonio Salieri, ultimul profesor al lui Beethoven. Și în patru luni, numai, copilul e destul de înaintat ca să merite ca una din arabeșcurile lui să figureze într'un album tipărit.

Un an mai târziu, Franz dă la Viena capitala muzicii, un concert public. Succesul a fost așa de mare că un critic n'a ezitat să-și întituleze a doua zi articolul despre copilul pianist, cu: „Est deus in nobis”. La 13 Aprilie același an dă un alt concert la care asistă și Beethoven. Execută un concert de Hummel și o fantezie, compoziție proprie. De abia isprăvește, în entuziasmul de vieneză deslănțuire, că bătrânul și posacul surd, se ridică pe estradă, ia copilul în brațe și îl sărută pe amândoi obrazii. Rețeta acestui concert a fost atât de mare încât Adam Liszt se hotărăște să părăsească Viena pentru Paris, fiindcă numai conservatorul din Paris poate da un ultim complement instrucției tehnice a fiului său. Și în 1823, cei doi se prezintă marelui pontif muzical, Cherubini, directorul conservatorului din Paris.

Cherubini citește petiția iscălită de Adam și scrie rezoluția calm în colț: „Regulamentul conservatorului interzice accesul oricărui străin în conservatorul francez”. La Viena nu mai avea ce căuta. Decid deci să rămână la Paris să se în-

credinjeze drept oricărui maestru, genialității unice a copilului.

După câteva săptămâni Franz cânta în salonul doamnei de Berry, apoi în casa ducelui d'Orleans și mai mult chiar decât la Viena micul Liszt cunoaște succese triumfale. Are treisprezece ani. Muncește opt ore pe zi, pian, limbă franceză, compoziție și în recreație se joacă cu o păpușe polichinelle, dar al viitorului Louis-Philippe”.

Compune o operă. Face un turneu la Londra unde e chemat în fața regelui George al IV-lea care mângâindu-i buclele spune: „Niciodată n'am auzit ceva asemănător, atât în ce privește perfecția execuției cât și bogăția de idei”, și bătrânul rege avea pretenția că se pricepe. Se întoarce din nou la Paris unde i se dă la Opera cea mare „Don Sanche”. Dar cu tot succesul cules pretutindeni unde se produce, caracterul copilului se încheide. Citește mult și trăește între oameni de litere și muzicanți.

Aștia din urmă îl desguștă. O experiență pe care o încercă odată îl convinsese că avea dreptate: Discuta cu unul dintre ei — violonist reputat — despre Beethoven. Era vorba de o sonată a maestrului. Franz se așeză la pian ca și cum ar fi vrut s'o execute, cântă una din propriile lui bucăți. Violonistul se pierdu în admirație fără să bage de seamă substituirea.

Ori Liszt avea pentru arta lui o devoțiune religioasă.

Exaltarea pe care i-o da o operă muzicală nu-și avea echivalentul pentru el, decât în înălțarea pe care i-o înlesnea o rugă în biserică. Și această înclinație spre Dumnezeu și credința duseră precocile muzicant până la porțile călugăriei.

A trebuit intervenția energetică a tatălui său ca să-l poată păstra numai muzicant.

Doi ani mai târziu Adam Liszt moare. Ultimele lui cuvinte au fost adresate lui Franz: „Copilul meu, te voi lăsa singur. Nu părăsi muzica. Talentul tău te va asigura împotriva oricărei neplăceri. Ai inimă bună și ești inteligent. Totuși e ceva de care mă tem: Femeile. Ele îți vor turbura viața și o vor domina”. Era

în 1827 la 28 August. Franz avea șai-
aprezece ani. Și bătrânul muribund a
avut dreptate—cel puțin în parte. Căci
dacă, femeile n'au dominat pe deaîntre-
gul viața muzicantului, au marcat-o to-
tuș cu urme adânci.

Timp de mai bine de un sfert de veac
toată Europa a răsunat de amorrurile lui.
Înalt, subțire, fin și frumos ca o fată,
Liszt făcea să se vorbească, despre fru-
musețea lui ca despre o isbândă și-un
miracol.

Celebru la 17 ani, Franz nu știa cum
să-și împartă timpul între lecțiile date
vlastarelor nobleței din Saint-Germain
și Quai D'osay și propriile sale exerciții.
cîpii.

Între alte eleve avea pe fiica ministru-
lui de comerț, contele de Saint-Cricq. Fru-
moasă, blândă și „la très jeune fille”
Caroline de Saint-Cricq. Fata cu obrazul
brun, cu ochii violeți și triști puse stă-
pânire, dela prima lecție pe sufletul și
gândurile bietului muzician. Și într'o zi
lecția se prelunge și profesoară fu Caro-
lina. Li vorbi de literatură, istorie, poe-
zie și apoi de iubire. Într'o seară după
șapte luni de lecții prelungite până la
miezul nopții, Franz aduce Carolinei un
inel pe care stă gravat numele lor și
„Expectans expectativi”. Și în noaptea a-
ceea sufletele lor s'au încătușat în uni-
rea desăvârșită. La plecare Franz fu che-
mat în cabinetul ministrului, cari-i spuse
scurt și simplu: „Știam din vreme despre
înclinația d-voastră pentru d-șoara Caro-
lina de Saint-Cricq. Am suris la ince-
put, pentru că aveam încredere în inteli-
gența și simțul d-tale de pătrundere a
realității. De altfel te amușcă făcea mea
se va logodi mâine cu domnul conte
d'Artigaux”. Liszt eși fără să scoată un
cuvânt. A doua zi a căzut în pat. A ză-
cut opt luni. În toată această vreme, mu-
zicantul n'a pus odată mâna pe clapele
pianului.

La scos din apatie într'o seară de Iu-
lie (1830) tociul dela Notre Dame Suna
alarma revoluției. Toată noaptea Parisul
a tremurat sub lovituri surde de tun. Și
pentru prima oară, în zori, Liszt s'a a-
șezat la pian. Până la prânz nu s'a ri-
dicat. Improviză cu furie eboșa simfo-
niei revoluționare dedicată mai târziu
lui La Fayette.

Această simfonie marchează în opera
și viața lui Liszt o nouă etapă. Moartea
tatălui său și apoi despărțirea de Ca-
rolina au fost pentru el loviturile grele
cari i-au deschis noi porți în suflet și
artă. A doua sguiditură o va primi dela
Berlioz un an mai târziu. Aude **Simfo-
nia fantastică, Episodul vieții unui ar-
tist și Reîntorcerea la viață**. Efectul a
fost fulgerător.

Expresia muzicală care revenea fără
încetare în această partitură, ca o idee
fixă (forma pirmă a leit motivului) fu
pentru Liszt o revelație a muzicii des-
criptive, și a simbolicului raport pe
care-l păstrează toate artele între ele.
Așa întrevăzu cum își compuseseră Bach
Capriciul, Beethoven, **Pastorală** și cum
el însuși va reuși să fixeze mai târziu
pe o foaie liniată, simultana prezență a
elanurilor, bucuriilor și durerilor sale.

În sfârșit a treia lovitură -- ca de ma-
gie -- îi fu dată de un tânăr necunoscut,
bolnăvicios care debuta pe atunci la
Paris: Chopin. Când acest plâpând aris-
tocrat, se așeză la pian, Liszt înțelese că
se găsește în prezența unui talent care

în viitor îl va iniția în tainele cele mai
adânci ale propriului său suflet.

Cei doi se împrieteniă numai decât.
Chopin îl prezentă lui George Sand care,
promptă în dragoste îi dădu primele
lecții de strategie sentimentală. Cu a-
ceste lecții, Liszt știu să cucerească în
câteva zile pe cea mai frumoasă, cea
mai fină, cea mai sărbătorită femeie a
Parisului de pe atunci: Marie d'Agoult
fata contelui Flavigny — dintr'o aris-
tocratică **ultra du meilleur cristal**, înaltă,
subțire, blondă cu un aer de principesă
renană, cu surăsul moqueur de parizian-
nă, bogată, deosebit de inteligentă, cres-
cută de o bunică franțuzoică (o ultimă
fee a secolului al 18-lea) și de o mamă
vieneză îndrăgostită de Schiller, Grimm
și elevă în ale dansului a domnului A-
braham, maestru coreografic al Mariei-
Antoinette, iar în fleuretă măestră de
ilustra M-lle Donnadieu, educată de
mamele dela aristocraticul Sacré-Coeur,
și măritată cu un om de 30 ani, conte
d'Agoult, colonel de cavalerie și „Prim
écuyer de Madame la Dauphine.

Puțin înainte de a-l cunoaște pe Liszt,
o necromanciană, celebra Domnișoară
Lenormant, care ghicea în prea murdarul
ei cabinet din str. Fournon, îi pre-
zise: „În destinel d-tale se va face o
schimbare totală. Iți vei schimba nu-
mele. Cel pe care-l vei purta va circula
celebru în toată Europa. Vei părăsi
Franța. Vei iubi un om senzațional”.

D-na d'Agoult avea trei copii. Li pă-
răsi în consternarea Franței întregi și
fugi cu Liszt în Elveția. Acolo, scrise ea
mai târziu: „Timp de doi ani gândurile
și instinctele noastre făceau să nască
pentru mințile și trupurile noastre, ca
sub acțiunea unui ferment miraculos,
înțelesul divin al lucrurilor. Liszt era de
această părere.

Bani n'aveau. Muzicantul câștiga tot ce
le trebuia cu lecții particulare și un curs
la noul conservator genovez.

La 18 Dec., 1835 Maria născu o fetiță,
Blandina „fiică naturală a lui François
Liszt, profesor de muzică, în vârstă de
24 ani, și a Ecaterinei Adelaida Méran,
rentieră în vârstă de 24 ani (ca avea toc-
mai bine treizeci) născută la Paris, a-
mândoi necăsătoriti și domiciliați la
Geneva”.

Puțin după acest eveniment — extra-
ordinar pentru Liszt — încep o serie de
călătorii la care ia parte și Chopin și
prietena sa George Sand cu pipele ei,
cei doi copii, costumele ei bărbătești și
valiza de manuscrise (pentru care lu-
ceru și alte motive, Nietzsche o numea
furios „La terrible vache à écrire”.

La Chamonix se poate găsi și astăzi
un buletin de hotel în care stă scris:
Franz Liszt, muzicant și filozof, născut
în Parnas, vine: pe drumul Indoclii,
merge: Către adevăr. Și altul scris de
George Sand.

Numele călătorului: Familia Piffaéls.
Domiciliul: Natura.

De unde vine: Dela Dumnezeu.

Unde merge: În ceruri.

Locul nașterii: Europa.

Calitatea: Flaneuri.

Titluri și hârtii eliberate de: opinia
publică.

Când prietenul lor comun Adolf Pic-
tet, întrebă pe hotelier dacă locuiesc în
hotelul lui D-ii Franz Liszt și Chopin
cu familia, bietul om întrebă cu o străm-
bătură care arăta îngrijorare dar și sa-
tisfacție:

— Domnul vine de sigur să-i are-
teze?

— Pe cine? se mira Pictet.

— Cum pe cine? Familiile astea de
boemi cu părul lung care fac sus o
gălăgie de iad și răd pe socoteala reg-
gelui, a legilor și chelnerilor mei. Din
cauza lor s'au dus dracu toți călătorii
hotelului.

Se vede de aci câtă voce bună și tine-
reasă exuberantă făceau temelia „căs-
niciei” Liszt. Dela Chamonix Maria ho-
tărăște să se întoarcă la Paris unde va
deschide un nou salon și oaspeți zil-
nici vor fi Chopin, Eugèn Sue, Sainte-
Pouve, Henri Heine etc. Liszt e în fier-
bere: Gloria lui e amenințată să fie a-
coperită de voga unui nou pianist. Un
oarecare Thalberg care e aclamat așa
cum numai Liszt fusese cu puțin ani în
urmă. Hotărăște să se războiască cu el.

Parisul însă îi e ostil de data asta.
Scandalul răpirei d-nei d'Agoult de
către pianist și a pianistului de către
D-na d'Agoult e încă proaspăt în me-
moria parizienilor și nu poate fi ușor
erstat. Totuș Liszt nu se descurajează. În
câteva săptămâni reușește să-și organi-
zeze trei concerte publice, și entuzias-
mul pentru fostul copil-fenomen e din
nou stărnit. Într'un salon în care Franz
se întâlnește cu rivalul său Thalberg, o
doamnă de spirit spune: „Thalberg ră-
mâne totuș primul pianist al lumii, iar
Liszt unicul”. Nici nu se putea altfel.
Muzicantul prea era mare și omul cu
profilul lui florentin, prea frumos.

Urmează o nouă serie de călătorii în
Italia. La Milano Liszt își pune în gând
să impună publicului italian, obișnuit să
censume numai muzică vocală, pe Beet-
howen. Dar toată tehnica, tot sufletul și
toată genialitatea lui sunt nefolositoare.
Italianii cască în sală. Când își dă sea-
ma că nu merge, recurge la o stratage-
mă: Cere publicului din sală o temă
după care el să improvizeze. I se dau în
glumă:

„O călătorie cu diligență”. Domnul din
Milan, „Bonetul de noapte”, ori „E mai
bine căsătorit decât burlac?”.

Din temele astea Liszt face mici zapo-
dopere și încetul cu încetul italienii sunt
câștigați — de partea lui, pentru Sone-
tele lui Beethoven însă nu e nimic de
făcut. Pleacă desgustat și din Veneția
începe o serie de articole critice în care
Milanezii cu Scala lor sunt destul de
just apreciați.

Toate jurnalele dela Milano replicară
injurios și amenințător. Liszt răspunde
că nu era în intenția lui să o-
fenseze Milanul ci să apere cauza unei
arte pe care publicul de acolo o igno-
rează. Dar dacă totuș, e în Milano un
om care n'a înțeles intenția lui s'au nu
vrea s'o ia în seamă el Liszt stă la dis-
poziția ori cărui milanez care înțelege
să ceară reparații. A treia zi se plimbă
într'o trăsură deschisă pe străzile ora-
șului așa fel ca să fie văzut și să se știe
că stă într'adevăr la dispoziția oricărui
cetățean.

Nimeni însă n'a ridicat mâniașă arun-
cată cu atâta semeție de mâna elegantă
a genialului pianist.

După ce vede toate muzeele Romei
în tovărășia marilor pictori ai vremii,
pătrunde în inima artei italiene (Rapha-
el și Michel Angelo mă ajută să înțeleg
pe Mozart și Beethoven, scrie el lui
Berlioz) Liszt se hotărăște, să facă un
turneu prin Europa centrală. Viena și

Berlinul îl primește cu un entuziasm uemai pomenit. E dus în triumf pe străzi, i se organizează banchete, e chemat la Curte, și primește sute de scrisori pe care trebuie să le citească un secretar angajat anume.

Dar unde entuziasmul ajunge delirant e Budapesta. Dela gară, înainte chiar de a fi auzit, mii de oameni îl întâmpină cu „Eljen Ferenz”!

Deacolo pleacă în Rusia. Acelaș triumf. Bărbații plâng în staluri, femeile pătrund printre culise și în fața publicului îi sărută mâinile. Acolo cunoaște o nouă Carolină: Prințesa Carolina de Sayn Wittgenstein. Liszt o fură și pleacă cu ea la Weimar, unde e angajat de marele duce Carol August cu conducerea capelei prințiere.

E o prințesă de douăzeci și opt de ani care va păstra toată viața ei, ca un fetiș, programul concertului la care l-a văzut prima dată pe Liszt. Are ochi de tăfar, tip oriental și ten bronzat. A cunoscut toată Europa și vorbește franțuzește mai elegant decât o pariziancă. E fiica unică a unui dintre acei mari proprietari polonezi cari nu numărău mai puțin de treizeci de mii de sclavi pe pământurile lor. Iși administrează singură imensa-i avere. Această încântătoare amazoană se îndrăgostește de muzicant.

Cu toate măruntele aventuri cari fatal trebuiau să urmeze, prințesa de Wittgenstein rămâne până la sfârșitul vieții marea lui pasiune. Când scrie, despre ea, pronumele ei e subliniat cu literă mare. Iată un fragment din testamentul lui, din care a bună parte îi e dedicată ei:

„Tot ce am făcut și gândit de mai bine de 12 ani (testamentul e făcut cu 5 ani înaintea morții lui. N. R.) sunt lucruri datorite **Aceleia** pe care am dorit cu atâta pasiune s'o pot numi soția mea, (Carolina era măritată și Papa nu i-a îngăduit niciodată divorțul). Jeanne-Elisabeth-Carolyne, prințesă de Wittgenstein născută de Iwanowska.

„Nu pot să-i scriu numele fără o inefabilă emoție. Toate bucuriile mele au venit dela ea, și toate suferințele mele se îndreaptă către ea ca să-și găsească ușurarea. Ea, nu numai că s'a asociat și identificat în totul și fără odihnă cu viața mea, munca mea, grijile și cariera mea — ajutându-mă cu sfatul, susținându-mă cu încurajări, redeșteptându-mă prin entuziasmul său, — dar mai mult decât atât a renunțat adesea la ea însăși și la acel legitim imperativ care e în natura sa, pentruca să poată duce mai bine toată povara din umerii mei și și-a făcut din această singură povară unica ei bogăție și singurul ei lux.

„Aș fi vrut să stăpânesc puterea unui geniu de nemărginit ca să pot cânta în sublime acorduri sublimul ei suflet. Din nenorocire nu sunt și abia dacă am parvenit să bălbăi câteva propoziții despletite și fără greutate ca să poată dăinui. Dar dacă totuși, din munca mea de muzicant (la care n'am aplicat cu aprigă patimă de zece ani încoace) va trăi ceva, vor fi fără îndoială acele multe pagini la realizarea cărora prințesa a luat parte cu toată inspirația inimii sale.

„O implor să-mi erte tristă nedestoinicie a operelor mele de artist, cât și cea insuficiență, încă mai măhnitoare, a buneii mele voințe împletită cu atâtea lipsuri și șovăiri. Ea știe că cea mai tare

neputința în care mă găsesc de a mă suferința a vieții mele mi-a fost dată, de înălța, ca să rămân sus, în acea sfântă și pură regiune care este locașul spiritului și a virtuții sale.

„—Dar în afară că datorez Carolinei tot puținul bun care e în mine, îi sunt dator și toată mărunta parte de bunuri materiale ce stăpânesc. — într'un cuvânt tot puținul ce sunt și tot puținul ce am. Căci tot ea a avut grije de păstrarea și mărirea fondului care constituie astăzi averea mea de 220.000 fr.

„Rog pe Carolina să vegheze asupra acestei moșteniri ce las, și s'o împartă egal între fiicele mele Blandia și Cosima (cele două fete ale lui din legătura dintre el și contesa Marie d'Agoult N.R.).

Testamentul continuă cu un capitol care se referă la prietenul lui, Wagner. Poate că lectorul va găsi destul de interesant reproducerea acestui nou fragment mai ales că e scris în răstimpul cât a durat prima lui ceartă cu Wagner, ceartă în care prietenul și protejatul lui avea toată vina.

„Este în arta contemporană un nume deja glorios și care sigur va deveni din ce în ce mai mult: Richard Wagner. Geniul lui a fost pentru mine o țintă: am urmat-o și prietenia mea pentru Richard conservă mereu caracterul unei aristocrație pasivă.

Intr'un moment — de atunci sunt zece ani — am visat pentru Weimar o nouă perioadă comparabilă cu cea a lui Carol-August (ducele dela Weimar murise și locul i-l luase fiul său Alexandru) și pentru care Wagner cu mine, ar fi fost să fim corifeii, ca altădată Schiler și Goethe. Meschineria — ca să nu spun joshnicia unor anumite circumstanțe locale, tot felul de gelozii și ineptia celor din afara și a celor de aici, au împiedecat realizarea acestui vis a cărui onoare ar fi revenit Monseigneurului, Marele Duce actual.

Rog pe Carolina să întrețină cu Wagner și după moartea mea aceleași relațiuni afectuoase, pe care le-am întreținut până acum, căci poate multă vreme încă, ea va fi singura care să înțeleagă acea înaltă impulsivitate așa de hotărâtă dată de Wagner artei, și divinul lui sentiment pentru dragoste și poezie.

„Nu uită nici prima lui dragoste contesa de Saint-Cricq, și scrie:

„...Mai rog pe Carolina să trimită din partea mea d-nei Caroline d'Artigaux, născută de Saint-Cricq (la Padua) unul dintre talismanele mele montate în inel”.

Apoi: „Doresc să fiu înhumat în mod simplu, fără nici o pompă și dacă e posibil, în timpul nopții”.

Dela Weimar, Liszt își începe marea lui operă: ofensiva unei noi estetice muzicale și pune prima piatră a Wagnerianismului, căci la Weimar se montează prima operă a lui Wagner. Europa muzicală modernă se naște din idealurile și prietenia celebră care i-a legat mai mult de un sfert de secol, pe aceste două genii: Liszt și Wagner — Prin ei Weimarul devine centrul esoteric al muzicii în Germania secolului al 19-lea.

În zilele noastre Wagner a sfârșit prin a sufoca complet pe prietenul lui, cu toate că, și el ca și toți muzicanții de atunci, dar mai ales el a gustat cu mai mult entuziasm decât oricine, muzica lui Liszt. Și Liszt contează astăzi așa de

puțin în muzica modernă! Așa de puțin încât dintr'o tradiție de ignorare, nu se propun acum decât bucățile cele mai puțin pure, bucățile lui de jongleur, acele lucruri cari pe el, îl amuzau doar ca o acrobație și un divertisment. De abia dacă pe ici și colo se găsește o societate muzicală, sau un șef de orchestră, care în cârmuire de ranțăți, revine vre-un fragment din marile lui compoziții.

Dar e aproape fără exemplu ca un muzicant să aibă curajul să propună azi, substituirea pot-pourriilor celor mai slabe ale lui Wagner, printr'o operă integrată a maestrului dela Weimar. Diversitatea, fantezia, bogăția lui de esecist, curajul său instrumental, sensibilitatea sa cercetătoare, au rămas complet necunoscute publicului, pentru care el s'a dat în vânt pe atunci ca să-l poată câștiga unei cauze, care nu era a sa, ci a lui Wagner.

Ca multe dintre geniile clare, Liszt era muncit de o secretă atracție pentru umbră și obscur. Lucrările sale sufăr poate din cauza asta, dar în ele obscurul e mai mult de natură intelectuală decât amonică. Reforma dramatică întreprinsă de Wagner cu ajutorul lui Liszt, a avut atâta răsunet încât aceea a lui Liszt, numai interioară și pur creatoare de forme a trecut neobservată. Sunt totuși câțiva compozitori tineri cari îl înțeleg, îi exploatează partiturile de unde puizează idei tematice și instrumentale.

Nu mai prin muzica lor, a acestor mărunți plivitori, publicul secolului nostru mai ajunge din când în când, și în apropiere mărginită, cu Liszt. Va veni poate, cu toate astea, o vreme când amatori de muzică vor înțelege că alături de Wagner își are și el în muzica modernă, un loc, dacă nu chiar la puștru, măcar în orchestră, un loc important, capelmaistorul dela Weimar.

Când, astăzi d-na Wagner e rugată să povestească ceva despre ai săi ea invariabil îi uită în cursul povestirii și încet, încet, ajunge să vorbească numai despre Liszt, acest frumos adolescent legendar la douăzeci de ani, care întorcea fără să vrea capul tuturor femeilor din Europa, câștiga câte o avere de fiecare concert și care la moartea lui a lăsat drept orice bogăție, șapte băuștie.

Către sfârșitul vieții, cu toate că primește încă și scrie zeci de scrisori femeilor din toate colțurile Europei, Liszt hotărăște în întreaga lui simplitate sufletească să intre în sânul bisericii. Pentru asta se sfătuiește cu Cardinalul de Hohenlohe și la sfârșitul lui 1865 intră în ordinele minore și devine Fra Beato.

Moare la Bayreuth, un orașel din Germania, în ziua de 31 Iulie 1886.

